

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Павленко Л. А.

Україна, м.Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

Модернізація вітчизняної освіти, що відбувається на тлі інтенсивних соціальних перетворень, висуває нові вимоги до фахівців будь-якої галузі, надаючи пріоритетного значення таким особистісним якостям як уміння творчо працювати, самостійно вирішувати проблеми, прагнення до саморозвитку, розкриття своїх здібностей та можливостей, до творчої самореалізації.

На початку XXI століття найповніше проявилась фундаментальна залежність нашої цивілізації від тих компетентностей, які формуються в загальноосвітній школі, оскільки саме вона є важливим чинником утвердження громадянського суспільства, підготовки випускників до життя, формуючи в них якості конкурентноспроможного працівника на ринку праці. Тобто, освіта набуває компетентнісної спрямованості.

У державній програмі „Вчитель” зазначається, що „важливим питанням у формуванні національної школи залишається постійне підвищення професійного рівня, майстерності та компетенції педагогічних працівників, розвиток творчої ініціативи” [2].

Професіоналізація вчителя біології і входження його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, провідну роль у якому відіграє його налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток, без чого неможливе забезпечення нової якості освіти.

Сучасний учитель біології має бути готовим до сприйняття і засвоєння нових педагогічних технологій та їх застосування у початково-виховному процесі, тобто до інноваційної педагогічної діяльності.

Проведений нами аналіз наукових джерел з даного питання дає можливість стверджувати, що:

1. Компетентну людину може виховати тільки компетентна людина. Творча особистість учителя є суттєвим фактором розвитку творчих задатків учнів.
2. передумовами педагогічної творчості є педагогічна компетентність, педагогічна спостережливість, захопленість професійною діяльністю [5, с.21].

3. Педагогічна професія є одночасно перетворюючою й керівною. Для того, щоб керувати процесом розвитку особистості, необхідно бути компетентним. Тому, поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної та практичної готовності у цілісній структурі особистості та характеризує його професіоналізм.

4. Процес формування професійної компетентності вчителя біології є складним, динамічним, багатогранним і багатофакторним. Формуючись у вчителя в процесі його педагогічної діяльності, професійна компетентність проходить кілька етапів свого розвитку: інформаційний, аксіологічний та етап перетворення.

5. Основними групами компетентностей є [5, с.20]:

- соціальні, пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийомі рішень, у соціальному житті;
- полікультурні – стосуються розуміння несхожості людей;
- комунікативні – передбачають опанування важливим у роботі і суспільному житті усним і письмовим спілкуванням, оволодіння кількома мовами;
- інформаційні – зумовлені зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві;
- компетентності саморозвитку та самоосвіти;
- компетентності, що реалізуються у прагненні й здатності до раціональної, продуктивної творчої діяльності.

6. Зміст професійної компетентності вчителя біології визначається кваліфікаційною характеристикою. Вона являє собою нормативну модель компетентності педагога, що відображає науково обґрунтований склад професіональних знань, умінь та навичок.

7. Зміст педагогічної освіти як одне ціле може бути розглянуто як єдність знань та умінь, досвід творчої діяльності й досвід емоційно-цілісного відношення до педагогічної дійсності.

8. В педагогіці все більше стверджується думка про доцільність розмежування загальних (інтегративний) умінь, які є невід'ємним компонентом діяльності вчителя біології під час організації різного виду діяльності учнів.

9. В.М.Горовенко вказує на те, що творчість учителя є одним із критеріїв його педагогічної майстерності. Вона виявляється не як первісно і назавжди природою дана якість його особистості, а реально постає і розгортає свою сутність як уміле використання вчителем невичерпних можливостей свого мозку у процесі аналізу нестандартних педагогічних ситуацій і розв'язання нових, невідомих педагогічних знань.

10. На питання, в якому співвідношенні знаходяться професійна компетентність і педагогічна майстерність, вичерпну відповідь дав О.С.Макаренко. Відкидаючи твердження про зумовленість педагогічної майстерності вродженим особливостям, задаткам, він показав її обумовленість рівнем професійної компетентності.

Професійна майстерність, заснована на уміннях, на кваліфікації, на його думку – це знання педагогічного процесу, вміння його побудувати, привести до руху [7,с.234]. Часто педагогічну майстерність зводять до умінь та навичок педагогічної техніки, в той час як це лише один із зовнішніх проявів компонентів педагогічної діяльності.

11. Педагогічна творчість – складне й багатогранне явище, але коли мова ведеться про творчо працюючого педагога, завжди виникає питання про його педагогічний досвід. Педагогічну творчість прийнято розглядати як обов'язкову умову, атрибут професійної компетентності педагогічного працівника. Тобто педагог професіонал обов'язково має бути творчою особистістю.

12. Педагогічна творчість формується на основі практичного досвіду. Але не кожний досвід стає джерелом творчості. Таким джерелом є праця, осмислена з точки зору її сутності, цілей і технології діяльності. Педагогічна творчість – це сплав особистісно-ділових якостей і професійної компетентності педагога.

13. Для успішного здійснення педагогічної діяльності дуже важливо, щоб педагог досконало вмів керувати своїм тілом, знімати м'язове напруження в процесі виконання педагогічних дій; регулювати свій психічний стан: викликати "на замовлення" відчуття здивованості, радості, гніву тощо; володіти технікою інтонації для вияву різних почуттів (прохання, вимоги, питання, наказу, поради, побажання і т.п.); схилити до себе співрозмовника, образно передавати інформацію, за необхідністю змінювати підтекстове навантаження; мобілізувати творче самопочуття перед майбутнім спілкуванням.

14. Педагогічна діяльність має кількісну міру і якісні характеристики. Зміст і організацію педагогічної праці можливо вірно оцінити, лише визначивши рівень творчого відношення педагога до своєї діяльності, який відображає ступінь реалізації ним своїх можливостей при досягненні поставленої мети. Тому творчий характер педагогічної діяльності є її важливою об'єктивною характеристикою. Вона обумовлена тим, що різноманітність педагогічних ситуацій, їх неоднозначність вимагають варіативних підходів до аналізу й вирішення задач які з них витікають.

15. Розвиток свідомості і творчих параметрів людини йшло шляхом від простого споглядання до глибокого пізнання дійсності і тільки потім до їх творчого

перетворення. Це відноситься як до еволюції свідомості так і до діяльності педагога. В наш час стверджувати, що педагогічна діяльність за своєю природою є творчою, стало тривіальним. Однак як в некваліфіковану, традиційно нетворчу працю робітник може внести елемент творчості, так і навпаки, педагогічну діяльність можна будувати за шаблоном, позбавивши її притаманного творчого початку.

16. Творчість – це діяльність, що породжує нове, на основі реорганізації досвіду і формування нових комбінацій знань та умінь [8, с.26]. Творчість має різні рівні. Для одного рівня творчості характерне використання вже існуючих знань і розширення області їх застосування; на другому рівні створюється зовсім інший підхід, що змінює звичний погляд на об'єкт або область знань.

17. Творчість – специфічний вид діяльності поряд з "новизною" характеризується і "прогресивністю". Його сутність несумісна з діяльністю ворожою для людини.

Такий підхід до сутності творчості узгоджується з ідеями гуманістичної педагогіки, з розвитком особистості, культури суспільства. Справжня творчість гуманна за своєю природою, так як веде до розвитку і саморозвитку особистості.

18. В.І. Андрєєв визначає творчість як вид людської діяльності, відмічає ряд ознак, що характеризують її як цілісний процес [1, с.106-118]:

- наявність протиріч проблемної ситуації або творчої задачі;
- соціальна особиста значимість і прогресивність, яка вносить внесок у розвиток суспільства і особистості;
- наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов, умов для творчості;
- наявність суб'єктивних (особистих якостей – знань, умінь, позитивної мотивації, творчих здібностей особистості) передумов для творчості;
- новизна й оригінальність процесу або результату.

Якщо з перелічених ознак свідомо виключити хоч одну, то творча діяльність або не відбудеться, або діяльність не можна буде назвати творчою.

19. Педагогічна діяльність – процес постійної творчості, але на відміну від творчості в інших сферах (наука, техніка, мистецтво) творчість педагога не має своєю метою створення соціально цінного, оригінального, так як його продуктом завжди залишається розвиток особистості. Педагог, що творчо розвивається, а тим паче педагог новатор, створює свою педагогічну систему, але вона є тільки засобом для отримання найкращого в даних умовах результату.

20. Творчість творчості різниця. Вона обумовлена творчим потенціалом особистості, який формується на основі накопиченого нею соціального досвіду, психолого-

педагогічних і предметних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дозволяють знаходити і застосовувати оригінальні рішення, новаторські форми та методи, тим самим удосконалювати виконання своїх професійних функцій. З іншого боку, досвід переконує, що творчість приходить тільки тоді і тільки тим, для кого характерно ціннісне відношення до праці, хто прагне підвищення своєї професійної кваліфікації, поповненню знань і вивченню досвіду як окремих педагогів, так і цілих педагогічних колективів.

21. Творчий потенціал людої людини, в тому числі й вчителя, характеризується низкою особливостей, які називають ознаками творчої особистості. При цьому виділяють здатність особистості помічати й формулювати альтернативи, піддавати сумніву на перший погляд очевидне, уникати поверхневих формулювань; уміння вникнути в проблему і в той же час відірватися від реальності, побачити перспективу; здатність відмовитися від орієнтації на авторитети; уміння побачити знайомий об'єкт з іншого боку, в новому контексті.

22. О.Н.Лук відносить до ознак творчої особистості легкість асоціювання (здатність до швидкого і вільного переключення думки, здатність викликати у свідомості образи і створювати з них нові комбінації); здатність до оціночних суджень і критичність мислення (уміння вибрати одну з багатьох альтернатив до її перевірки, здатність до переносу рішень); готовність пам'яті (оволодіння достатнім об'ємом систематизованих знань, упорядкованість і динамічність знань); здатність до згортання операцій, узагальненню та відкиданню неіснуючого [6, с.6-36].

23. Область прояву педагогічної творчості визначається структурою педагогічної діяльності й охоплює всі її сторони: конструктивну, організаторську, комунікативну і гностичну. Однак для здійснення творчості в педагогічній діяльності необхідно ряд умов (В.О.Кан-Калик) [3, с.14]:

- тимчасова спресованість творчості, коли між задачами і способами їх вирішення малий проміжок часу;
- зв'язок творчості педагога з творчістю учнів та інших педагогів;
- відтягнення результату і необхідність його прогнозування;
- атмосфера публічного виступу;
- необхідність постійного співвідношення стандартних педагогічних прийомів і нетипових ситуацій.

24. Творчість в діяльності педагога характеризується різними рівнями.

В.О.Кан-Калик, М.Д.Никандров [4, с.21-30] виділяють слідуєчі рівні педагогічної творчості:

- рівень елементарної взаємодії з класом. Вчитель використовує зворотний зв'язок, корегує свій вплив по його результатам, але він діє "за методичкою", "по шаблону", по досвіду інших учителів;
- рівень оптимізації діяльності на уроці, починаючи з його планування, коли творчість проявляється в умілому виборі і доцільному поєднанні вже відомого педагогу змісту, методів та форм навчання;
- евристичний, коли педагог використовує творчі можливості живого спілкування з учнями;
- високий рівень творчості педагога, який характеризується його повною самостійністю, використанням готових прийомів, в які вкладається особистісний початок, тому вони відповідають його творчій індивідуальності, особливостям особистості вихованця, конкретному рівню розвитку класу.

25. Педагогічна творчість – це завжди пошук нового, або для себе (винахід нестандартних рішень педагогічних задач), або для себе і для інших (створення нових оригінальних підходів окремих прийомів які перебудовують відомий педагогічний досвід).

Література:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев // Основы педагогики творчества. – Изд-во Казанского университета, 1988. – 238 с.
2. Державна програма „Вчитель”. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 р. № 379.
3. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс (Эмоционально-коммуникативные аспекты педагогического творчества): Автореф. дис....докт. психол. наук. Л., 1985. – 36 с.
4. Канн-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество / В.А. Канн-Калик, Н.Д. Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
5. Лісіна Л.О., Барліт О.О. Формування професійної компетентності вчителя: навчально-методичний посібник / Л.О.Лісіна, О.О. Барліт. – Запоріжжя: Лана-Друк, 2006. – 213 с.
6. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – 127 с.
7. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия / А.С. Макаренко. – Соч. В 7-ми т. – М.: АПН РСФСР, 1958. – Т. 5. – 465 с.
8. Сидоренко Т. Основы педагогической деятельности / Т. Сидоренко. – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.

Надійшла до редакції 26.03.2013 року